Ο άνθρωπος και ο χωροχρόνος (Αθανασίου Γιέφτιτς, Πρώην Επισκόπου Ζαχουμίου και Ερζεγοβίνης)

Categories : ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Date : 31 Δεκεμβρίου, 2007

Από το βιβλίο «ΧΡΙΣΤΟΣ Η ΧΩΡΑ ΤΩΝ ΖΩΝΤΩΝ», Εκδόσεις «ΙΝΔΙΚΤΟΣ», ΑΘΗΝΑ 2007

Πρωτοδημοσιεύθηκε στον τόμο των Πρακτικών του Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου «Επιστήμες, Τεχνολογίες αιχμής και Ορθοδοξία», Δημόκριτος, Αθήνα, 4-8 Οκτωβρίου 2000

Μακαριώτατε, άγιε Αλβανίας, πατέρες και αδελφοί και αγαπητά παιδιά! Πρώτα ευχαριστώ τον θεό και τον Μακαριώτατο Αρχιεπίσκοπο Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ. Χριστόδουλον για την πρόσκληση. Αποδέχτηκα την πρόσκληση με χαρά και από την θέση αυτή εκφράζω αγάπη και ευγνωμοσύνη για την πνευματική και υλική βοήθεια των αδελφών Ελλήνων. Αλλά το ότι ορίστηκα να μιλήσω, «ευθύνονται» ο πατήρ Νικόλαος και ο κύριος Μάνος Σαρρής. Που να μιλήσω όμως εγώ, και μάλιστα μπροστά σε έναν τόσο επιστημονικό κόσμο, άνθρωπος «ακούων λόγια Θεού», την δε «επιστήμην παρά Υψίστου ουκ επισταμένος»; Γι΄ αυτό, θα πω μόνο λίγες σκέψεις, και αν επιτρέπεται, και λίγες εμπειρίες στο θέμα «Ο άνθρωπος και ο χωρόχρονος».

Έρχομαι από το Άγιον Όρος οπού πήγα να προσκυνήσω, γιατί αγαπώ το Άγιον Όρος, αλλά και γιατί έχω ένα πρόβλημα υγείας. Εκεί, κάθε μοναστήρι, κάθε σκήτη, κάθε κελλί, είναι ολόκληρος γαλαξίας με τον χώρο του και τον χρόνο του. Αλλά, πάλι, όλοι μοιάζουν, είναι κάπως ενοποιημένοι σαν το Σύμπαν μας. Στο Άγιον Όρος ζεις τον χώρο και τον χρόνο άμεσα, ενώ, ταυτόχρονα, λες και εκεί υπερβαίνεται και ο χώρος και ο χρόνος. Διότι ο άνθρωπος ως ύπαρξη είναι μέσα στον χώρο και τον χρόνο, αλλά την ίδια στιγμή ως πρόσωπον κατ' εικόνα Θεού τείνει να υπερβεί τον χωρόχρονο.

Πράγματι, ο άνθρωπος από την αρχή της ιστορίας του ασχολήθηκε με τον χώρο του και τον χρόνο του, και προσπάθησε να οργανώσει τον χώρο του και τον χρόνο του. Και, όπως ξέρουμε, λίγο πολύ

όλοι οι άνθρωποι στην ιστορία και όλοι οι λαοί, ψάχνοντας το νόημα του χώρου και του χρόνου, τόσο για τον εαυτό τους όσο και για την ανθρώπινη κοινωνία, στενότερη

ή ευρύτερη, κατέληγαν στον λατρευτικό χώρο και στον λατρευτικό χρόνο, στον ναό και στα τελούμενα σ' αυτόν. Γι΄ αυτό, σε κάθε σπίτι υπήρχε ορισμένος τόπος για την οικογενειακή λατρεία (π.χ. εστία) και σε κάθε πόλη τόποι κοινής λατρείας (π.χ. βωμοί, ιερά, ναοί). Αυτή ήταν η αναζήτηση των ανθρώπων, ήταν η νοσταλγία και η δίψα τους, για να προσεγγίσουν το θείον, όπως είπε ο Απόστολος Παύλος στον Άρειο Πάγο (Πράξ. 17).

Κι εμείς οι χριστιανοί πιστεύουμε και το μαρτυρούμε και ομολογούμε ό 'τι στην Εκκλησία ο χώρος και ο χρόνος βρήκαν το νόημα τους. Στην Εκκλησία, ο χωρόχρονος μας είναι ένα πρόσωπο. Είναι ο Χριστός ως Θεάνθρωπος, ο Χριστός εν τη Εκκλησία και ως Εκκλησία.

Οι αρχαίοι Έλληνες ασχολήθηκαν πολύ με τον τόπο, τον χώρο, ενώ οι Εβραίοι ασχολήθηκαν περισσότερο με τον χρόνο. Και στον Χριστιανισμό ενώθηκαν τα δύο αυτά ενδιαφέροντα, διότι και τα δύο είναι δημιουργήματα του Θεού, και επίσης διότι ο Κύριος ως Θεάνθρωπος ήλθε και φανερώθηκε εν τόπω και χρόνω. Και έτσι η Ορθόδοξη Εκκλησία με την εμπειρία της δίνει την μαρτυρία ότι και ο χώρος και ο χρόνος είναι για τον άνθρωπο όχι απλώς αναγκαίες φυσικές προϋποθέσεις υπάρξεως και ζωής, άλλα έχουν το νόημα και το πλήρωμα τους στον Χριστό, ο οποίος ως ο δημιουργός Θεός όλου του κόσμου μπήκε στον χώρο και στον χρόνο. Ο Χριστός με την Ενσάρκωση και Ενανθρώπηση Του εισήλθε και εχωρήθη στον χωρόχρονο μας.

Ήρθε ο Θεός Δημιουργός στον χωρόχρονο, σ' αυτό το ωραίο Σύμπαν ή τα Σύμπαντα, πού ο Ίδιος εδημιούργησε. Το μνημονεύουμε κάθε βράδυ στον 103ο Ψαλμό του Εσπερινού: «ανοίξαντός Σου την χείρα, τα Σύμπαντα πλησθήσονται χρηστότητος...». Ο πατήρ Ιουστίνος (Popovic) είχε την συνήθεια να λέει «οι κόσμοι του Θεού» σε πληθυντικό, άλλα υπάρχει και η βιβλική και εκκλησιαστική έκφραση, οι αιώνες: «και εις τους αιώνας των αιώνων» σε πληθυντικό, πού φανερώνουν πολλούς κόσμους και αιώνες του Θεού. Όλους αυτούς εδημιούργησε ο Θεός δια του Λόγου και Γιου Του (Έβρ. 1, 2) ο οποίος, ως Δημιουργός Θεός, ήλθε και «ενεχωροχρονήθη». Και, από τότε, είναι μεγάλη η χαρά μας, χαρά να ζούμε το λογικό του κόσμου, το έλλογο του κόσμου, όπως πολλές φορές ανέφερε και διαπίστωσε ο Αϊνστάιν, αλλά ακόμη πιο μεγάλη χαρά είναι για μας ό 'τι στον κόσμο και στον χρόνο μας ήλθε και εσαρκώθη ο Θεός Λόγος και σταυρώθηκε και αναστήθηκε.

Λοιπόν, πίσω από αυτό το έλλογο του κόσμου, την λογικότητά του, βρίσκεται ο προσωπικός Λόγος του Θεού, ο Θεός ως πρόσωπο. Ο άνθρωπος ως πρόσωπο είναι κατ' εικόνα του Λόγου του Θεού, του Χρίστου. Ο άνθρωπος υπάρχει και ζει μέσα στον χώρο και στον χρόνο και είναι υπαρκτικά συνδεδεμένος με τον χωρόχρονο. Έχει, όμως, ο άνθρωπος και τον εσωτερικό χρόνο να παλεύει, και εκτός και εντός του, μια ουσιαστική πάλη· αγωνίζεται έναν χωροχρονικό αγώνα. Η ζωή είναι μια πάλη, ένας αγώνας, μια άσκηση με την πρωταρχική έννοια του ορού (πού εμείς οι Σλάβοι το λέμε

«podvig», δηλαδή μια προσπάθεια και αγώνας για να προχωρούμε πιο πέρα και πιο πάνω). Πολύ ωραία ο πατήρ Φλορόφσκυ περιέγραψε αυτήν την άσκηση-ροάνΐ§ ως ενέργεια αθλητική, ψυχοσωματική και, κυρίως, θελληματική και ελεύθερη, ως πρόοδο προς τα εμπρός, αλλά και προς τα επάνω, δηλαδή αύξηση του ανθρώπου ('Εφ. 7, 15' Κολ. 2, 19). Και η επιστήμη, κατ' εμέ, είναι μια άσκηση, ένα «podvig», ένας αγώνας για να γεμίσει ο άνθρωπος τον εαυτό του και τον κόσμο γύρω του, να παλέψει με τον χώρο και τον χρόνο και μέσα του και γύρω του, να τον γνωρίσει, να τον δαμάσει, να τον γεμίσει με νόημα, αλλά και αγώνας να μην είναι δέσμιος του χώρου και του χρόνου. Είναι παράδοξο, αλλά και ο χώρος και ο χρόνος στον όποιο μας έχει θέσει και δέσει ο Θεός είναι περιορισμοί και τρόπον τινά δεσμά. Τώρα, δεν ξέρουμε ακριβώς πώς ήταν στην αρχή του κόσμου, προτού να μας δέσει η αναγκαιότητα της φύσεως του χωροχρόνου και να το εκμεταλλευτεί ο διάβολος στον υλικό χωρόχρονο, όπως θα έλεγε ο Άγιος Μάξιμος ο Ομολογητής. Δηλαδή, ο διάβολος να χρησιμοποιεί την φύση, τον χώρο και τον χρόνο και μέσω αυτών να μας πολεμάει με τα πάθη και τις αμαρτίες, «πολέμους συμπλέκων μέσω αυτών», όπως λέει ο Άγιος Μάξιμος (Ερμηνεία στον 59ο Ψαλμό).

Είναι γεγονός ότι, αν και είμαστε δέσμιοι του χώρου και του χρόνου, την ίδια στιγμή, ο χώρος και ο χρόνος είναι συνθήκες ζωής, χώροι ζωής δοσμένοι από τον Θεό. Ο χώρος και ο χρόνος είναι το ενιαίο υπαρκτικό και γνωστικό context μας, το όποιο προσπαθούμε να υπερβούμε υπαρξιακά και γνωσιολογικά. Είναι χαρακτηριστικό ό'τι η αποκάλυψις του Θεού μιλάει ταυτόχρονα για την κτίση και του χώρου και του χρόνου. Αυτό πού ο Αϊνστάιν διετύπωσε με την θεωρία της σχετικότητας είναι ήδη διατυπωμένο από τον Άγιο Βασίλειο. Στην ερμηνεία του στην Εξαήμερο, ο Άγιος Βασίλειος σημειώνει με σαφήνεια ότι μαζί με τον κόσμο, δηλαδή με τον χώρο, με την ύλη, δημιουργήθηκε και ο χρόνος. (Και αυτό είναι η έμφυτη κίνησις στην κτίση, στην δημιουργία, κατά τον Άγιο Μάξιμο.)

αοα άνθρωπος είναι ύπαρξη ενιαία, ψυχοσωματικός οργανισμός προικισμένος να οργανώνει τον χωρόχρονο, αλλά και να οργώνει μέσα του την γη της υπάρξεως του, πού βρίσκεται στη διάθεση του, δηλαδή να καλλιεργεί την ύπαρξη και έτσι να τρώει το ψωμί του. Την εντολή του Θεού στον άνθρωπο να εργάζεται την γη «εν ιδρώτι του προσώπου του», ο Άγιος Μάξιμος την ερμηνεύει ως εργασία κάτω από τον ζυγό του χώρου και του χρόνου, και έτσι να τρώει τον άρτο της θεολογίας (= της θεογνωσίας).

Είναι ζυγός ο χωρόχρονος και θέλει ο άνθρωπος να ξεφύγει από αυτόν, αλλά και αγαπάει και αγκαλιάζει και τον χώρο και τον χρόνο, ενώ θέλει και να τον υπερβεί. Και τον υπερβαίνει ακόμη και σε αυτή τη ζωή, ιδίως όταν βρεθεί σε ακραίες, οριακές καταστάσεις, σε μεγάλη θλίψη, σε μεγάλο πόνο, σε μεγάλη χαρά, σε κάποια έξαρση, διότι έχει κάποια έμφυτη τάση να βγει από τα «δεσμά» αυτά. Αυτό δείχνει ότι ο άνθρωπος είναι πλασμένος για κάτι μεγαλύτερο από τον κόσμο του χωροχρόνου.

Οι άγιοι της Εκκλησίας μας μαρτυρούν ότι, όταν ο άνθρωπος συναντιέται με τον Θεό, όταν ενώνεται με τον Θεό, όταν γεύεται την χάρη του Θεού, παρουσία θείας δυνάμεως, «πνευματικής ισχύος» πού λέει ο Άγιος Μάξιμος —πνευματικής δύναμης του Αγίου Πνεύματος—, όταν μεταγγίζεται με κάτι θείον, με κάτι παραπάνω από ό,τι είναι απλώς σύνοψη των δικών του ψυχοφυσικών δυνάμεων, τότε νιώθει ό 'τι ο Ζων Θεός είναι και εντός και πέραν του χωροχρόνου. Νιώθει, επίσης, ότι δεν κατάγεται ούτε παράγεται από τον χώρο και το χρόνο, δηλαδή δεν μπορεί να προέλθει ένας άνθρωπος ακόμη κι αν συνοψίσει κανείς όλη την φύση ή όλο το Σύμπαν, όλο τον χωρόχρονο· από αυτά και μόνον δεν βγαίνει ο άνθρωπος ως πρόσωπον. Ούτε μπορείς να πει κανείς ότι από μια ενδοκοσμική εξίσωση προκύπτει ο άνθρωπος και ο χώρος και ο χρόνος του.

Δεν ξέρω πώς και που θα προχωρήσουν οι επιστήμες και τι θα βγάλουν ακόμη, αλλά η πείρα μου ως ανθρώπου και η πείρα των ανθρώπων μέχρι τώρα είναι ότι δεν προέρχεται ο άνθρωπος από την Φύση και μόνον. Βλασταίνει και από την φύση των ζώντων γονέων, αλλά και από άλλου, όχι άσχετα προς την φύση, διότι είναι συνδεδεμένος και σαρκωμένος στον χώρο και στον χρόνο με την όλη κτίση που είναι σάρκα μας, είναι ζωή μας. Είναι το είναι μας, η ύπαρξη μας, χρονική και χωρική. Όμως ο άνθρωπος είναι σαν βέλος («βέλος πόθου και αγάπης», λένε οι Πατέρες), πού θέλει να ξεφύγει, να υπερβεί τον χωρόχρονο, για να φτάσει πέραν και υπεράνω. Αυτή η θεόσδοτη τάση, ο δυναμισμός να υπερβαίνουμε τη φύση και να μην μένουμε δέσμιοι δικοί της, είναι η εικόνα του Θεού μέσα μας. Όχι βέβαια να απαλλαγούμε από τη φύση, από τον χώρο και τον χρόνο, αλλά, χωρίς να εγκλωβιστούμε σ' αυτά, να τα ανυψώσουμε, και να τα μεταμορφώσουμε, και να τα σώσουμε. Πολλές φορές έχω την αίσθηση ότι και η φύση μου και η ψυχή μου και το σώμα μου περιμένουν να τα λυτρώσω εγώ κι όχι να με λυτρώσουν αυτά.

Μια φορά, ως νέος μοναχός, νέος ιεροδιάκονος, ξύπνησα το πρωί έχοντας μια πολύ μεγάλη, μια έντονη αίσθηση, ένα δυνατό βίωμα. Αισθανόμουν ότι βρίσκομαι στα Σύμπαντα και είμαι ορφανός! Τα Σύμπαντα, όλοι οι γαλαξίες, δεν μου προσέφεραν τίποτα. Η ψυχή μου για κάτι άλλο διψούσε. Δεν ήμουν απογοητευμένος, αλλά υπερξυπνημένος, σαν αναστατωμένος, κι αναρωτιόμουν: πού βρίσκομαι και γιατί είμαι εδώ; Είναι όλα ευλογημένα, όπως είναι ευλογημένα όταν τυχαίνει να μου δώσει την χάρη ο Θεός να αγγίξω κάτι άλλο και να γευθώ, πώς να το περιγράψω, ας πούμε μια εμπειρία της χάριτος, ένα κομμάτι του ελέους του Θεού για τις αμαρτίες μου μια θεία ευσπλαχνία να γευθώ και να ζήσω την ζωντανή εμπειρία ότι όλος ο χώρος με χωράει και δεν με χωράει· ότι όλος ο χρόνος με χωράει και δεν με χωράει. Και όλα γύρω μου είναι ευλογημένα, αλλά εγώ δεν είμαι γι' αυτά, είμαι για παραπέρα. Δεν είμαι ούτε γι' αυτά ούτε για κάτι άλλο, είμαι για κάποιον Άλλον. Και χάριν Αυτού του Ποθούμενου, καίτοι ακόμη Αγνώστου, θέλω και όλα τα γύρω μου να τα συνεπάρω κι αυτά, μαζί μου. Είναι μια άλλη γεύση, είναι μικρή, αλλά αληθινή πείρα κοινωνίας του ανθρώπου με τον Θεό. Και δεν είναι έπαρση, αλλά βίωμα εν

μετάνοια, ταπεινώσει και χαρμολύπη.

Η πτώση μας, του Αδάμ και του καθενός μας, ήταν ότι χάσαμε αυτήν την πείρα, την γεύση, την κοινωνία με τον Θεό, και τότε άρχισε ο θάνατος. Και ο χώρος και ο χρόνος γίνανε τόποι και περιβάλλον του θανάτου και της φθοράς, επειδή χάσαμε την χάρη του Αγίου Πνεύματος. Ο Άγιος Συμεών ο Νέος Θεολόγος λέει ότι με την πτώση άρχισε η αποδιοργάνωση του είναι μας, της ζωής μας, της περιουσίας μας (όπως λέγει το Ευαγγέλιο· Λουκ. 15). Χάσαμε τότε την χάρη του Αγίου Πνεύματος, πού ήταν ο συντονιστής στην δοσμένη από τον Θεό ψυχοσωματική φύση μας, συντονιστής και ζωντανή σύνδεση, κάτι σαν την ασβεστολάσπη όταν κτίζουμε σπίτι με πέτρες, τούβλα, κ.λπ. Το Άγιο Πνεύμα είναι η συνεκτική χάρη του Θεού πού ενώνει και συντονίζει τα πάντα. Είναι όπως η αγάπη σε ένα σπίτι. Όταν στην οικογένεια έχουμε αγάπη, όλα πάνε καλά· όταν όμως λείπει η αγάπη, τότε το σπίτι αρχίζει να φθείρεται, να διαλύεται και να πεθαίνει. Τζάμπα, αν όλοι είμαστε καλοί, και «δεν πατάει ο ένας στη σκιά του άλλου». Αν δεν έχουμε αγάπη μεταξύ μας, ζούμε ήδη την φθορά, ζούμε την αρχή της κολάσεως. Και το κενό μέσα μας και μέσα στις σχέσεις μας, κενό πού προκαλεί η απουσία της αγάπης, συχνά προσπαθούμε να το καλύψουμε με κάποια δραστηριότητα. Και όλοι μας εσωτερικά είμαστε όπως περιγράφει ο Ντοστογιέφσκι (στους Δαιμονισμένους, στο κεφάλαιο «Στον Τύχωνα», και επίσης στον Έφηβο): όταν οι άνθρωποι απεφάσισαν ότι «δεν υπάρχει ο Θεός», τότε προσπάθησαν να καλύψουν μέσα τους την έλλειψη Του με πληθωρική υπερδραστηριότητα. Και όταν φανερώθηκε ο Χριστός, στην Δευτέρα Παρουσία, τότε όλοι κατάλαβαν αμέσως ότι Αυτός ήταν πού τους είχε λείψει, και κλάψανε λέγοντας: «Μας έλειπες όλον τον καιρό, και πήγαμε να καλύψουμε το κενό με τον αλτρουισμό μας, με την δραστηριότητα μας, με την εξωστρέφεια μας, με κάθε είδους ουμανισμό...».

Αλλά όλα αλλάζουν όταν έλθει η χάρις του Θεού· σε οποία κατάσταση κι αν είμαστε, ενάρετοι ή αμαρτωλοί, ο Θεός δεν κοιτάζει ούτε μετράει· όχι πού δεν έχει σημασία, αλίμονο, αλλά να πού δεν τα μετράει ο Θεός έτσι. Διότι δεν είναι δικαιοκρίτης για να τα «ζυγίζει», διότι τότε θα είναι αντικειμενικός, σαν αυτό πού έλεγε ο πατήρ Γεώργιος: «λογικότητα αντικειμενική». Τι να την κάνω, όμως, μια αντικειμενικότητα, ακόμη και «λογικότητα», ακόμη και απόλυτη ευτυχία, χωρίς το πρόσωπο του Θεού· τι να την κάνω μια «αγάπη του σύμπαντος», πού δεν έχει έναν αγαπώμενο, μια ζωή πού δεν έχει ένα ζωντανό πρόσωπο; Ως άνθρωπος δεν μπορώ να ζήσω απρόσωπα, διότι αυτό με απανθρωπίζει. Κι αυτό είναι πολύ σημαντικό. Ο χρόνος και ο χώρος, όταν τους ζούμε απρόσωπα, μπορεί να μας απανθρωπίζουν. Ενώ μπορεί να μας εξανθρωπίζουν μέσα από την προσωπική σχέση με τον θεό και με τους άλλους. Εδώ είναι η μεγάλη σημασία του Χρίστου, ο ρόλος του Χρίστου πού, με την Σάρκωση και την Ενανθρώπηση Του, ενεχρονίσθη και ενεχωρήθη. Έγινε ο Ίδιος ο χρόνος και ο χώρος μας, χώρα ζώντων, όπως λέει ο Ψαλμωδός και μαρτυρεί η Μονή της Χώρας. Σαρκώθηκε, και με την σάρκα Του ήλθε σε όλες τις καταστάσεις μας,

στον χώρο και στον χρόνο μας, και δίνεται σε μας στην Εκκλησία, στην θεία Λειτουργία, στον χωρόχρονο μας ως θεία Κοινωνία, ως πρόγευση, ως αρραβώνας, ως μετοχή και μέθεξη. Αλλά εκείνο πού κάνει τον Χριστό να είναι για μας ο καινούργιος θεανθρώπινος χωρόχρονος, είναι το Άγιο Πνεύμα, ακριβώς η χάρις Του. Το Άγιο Πνεύμα δεν έρχεται ερήμην εμού, έρχεται με την ελεύθερη συγκατάβαση μου, με την άσκηση (podvig) της αγάπης μου. Συμμετέχω με τη θέληση μου στην έλευση Του. Λέει η θεωρία του Χάους: κινουμένου ενός σημείου, κινούνται όλες οι σταθερές· κινούμενης της θελήσεως μου, της ελευθερίας μου, κινείται και αλλάζει όλη η σχέση μου με τον γύρω μου κόσμο και κυρίως με τον θεό. Ή, μάλλον, από την σχέση με τον Θεό ρυθμίζονται οι υπόλοιπες σχέσεις. Άρα, υπάρχει μέσα στον άνθρωπο δοσμένο ως τάλαντο, ως δυνατότητα, ως εν δυνάμει, ως capacity, ως επιτηδειότητα, το να επικοινωνώ, το να ζω με τον Θεό.

Η ζωή είναι κοινωνία, δεν είναι απλώς μια βιολογική εξίσωση. Όλα τα στοιχεία έχουν την θέση τους, χρειάζεται όμως ακόμη κάτι· αυτό το κάτι είναι ο Θεός, «ο πανταχού παρών και τα πάντα πληρών». Ο Θεός μας δεν έχει γίνει γυμνός Θεός. Έχει γίνει ένσαρκος Θεός, πού σημαίνει ένχωρος και ένχρονος Θεός. Σαρκούται ο Λόγος, λέει ο Άγιος Μάξιμος, και, εξαιτίας της σαρκώσεως Του, οι λόγοι των όντων πού σαρκώνονται μέσα στον Όντα, γίνονται δικοί Του λόγοι, γίνονται ενέργειες ουσιοποιές, ζωοποιές, και στη συνέχεια, με την επενέργεια του Αγίου Πνεύματος, σοφοποιές και θεοποιές. Αλλά και οι ενέργειες αυτές, δεν τον αντικαθιστούν ως πρόσωπον. Ο Άγιος Γρηγόριος Παλαμάς με τον ησυχασμό, με την θεολογία του για τις ενέργειες του Θεού, δεν έχει ξεχάσει το πρόσωπο του Θεού, το πρόσωπο του Χριστού. Ξεκινώντας από την θεολογία του Αγίου Γρηγορίου, μερικοί νεώτεροι έκαναν τον Θεό έναν «Θεό των ενεργειών» και μόνον, και ξέχασαν το συγκεκριμένο Πρόσωπο. Ο Παλαμάς δεν το ξέχασε· ξεχνάμε εμείς, όταν πάμε με τις ενέργειες να αποκτήσουμε τον Ενεργούντα, με την θέληση τον Θέλοντα, ακόμη δε και με την αγάπη τον Αγαπώντα.

Με τον Χριστό, ο χώρος και ο χρόνος σαν να ελίσσονται, δεν καταργούνται· θα έλεγα ότι απλώς αίρονται ή, καλύτερα, αλλάσσουν, μεταμορφώνονται. Όπως λέγει ο Προφήτης Ψαλμωδός: «κατ' αρχάς συ, Κύριε, την γήν εθεμελίωσας, και έργα των χειρών σου εισιν οι ουρανοί· αυτοί απολούνται, συ δε διαμένεις, και πάντες ως ιμάτιον παλαιωθήσονται, και ωσεί περιβόλαιον ελίξεις αυτούς και αλλαγήσονται» (Ψαλμ. 101, 26-27). (Είναι αυτό πού πολύ ωραία παριστάνεται στην τοιχογραφία εκείνη, όπου ο Άγγελος ελίσσει το Σύμπαν.) Υπάρχουν καταγεγραμμένες εμπειρίες αγίων —όπως του Αποστόλου Παύλου, του Αγίου Βενεδίκτου, του Αγίου Ιωάννη της Κλίμακας, ο οποίος την περιγράφει χωρίς να λέει ότι συνέβη στον ίδιο, του Αγίου Συμεών του Νέου Θεολόγου— οι οποίοι πολύ συνεσταλμένα και συνοπτικά περιγράφουν ότι, όταν τους εμφανίζεται δ Θεός, όταν έχουν ζήσει την παρουσία του Θεού, όταν έχουν ζωντανή

συνάντηση με τον Χριστό, δεν υπάρχει ο χώρος και ο χρόνος μεταξύ αυτών και του Θεού. «Είτε εν σώματι ουκ οίδα, είτε έκτος του σώματος ουκ οιδα», και επίσης: «είτε εν χρόνω είτε εν χωρώ ουκ οιδα» (πρβλ. Β' Κορ. 12, 2). Η σχέση και η κοινωνία μεταξύ ζώντος Θεού και ζώντος ανθρώπου είναι άμεση, δεν μεσολαβεί ο χώρος και ο χρόνος, πράγμα πού σημαίνει ότι δεν έχει δημιουργηθεί ο άνθρωπος για τον χώρο και τον χρόνο. Αυτά, ως διαστάσεις και σκέψεις, είναι μάλλον μέσα του, για να μπορέσει να μπει και ο χώρος και ο χρόνος δια του ανθρώπου και με τον άνθρωπο στην αιωνιότητα. Εμείς, ως ζωντανά πρόσωπα και εικόνες του Θεού, καλούμεθα να υπερβούμε και τον χώρο και τον χρόνο, ώστε να μεταμορφωθούν, να θεωθούν μέσα μας εν Χριστώ. Αυτό σημαίνει ότι στην Ανάσταση του Χριστού, και στην δική μας κοινή ανάσταση, θα αναστηθούν και ο χώρος και ο χρόνος ως «ουρανός καινός και γη καινή» (Άποκ. 21, 1). Διότι, κατά τους αγίους, «καινοτομούνται αι φύσεις», όταν «ο θεός άνθρωπος γίνεται» και «ο άνθρωπος θεός κατά χάριν». Και αυτό είναι η εν Χριστώ ανάστασις των πάντων και η θέωσις (πρβλ. Άγιο Μάξιμο: «η δε θέωσις εστί, καθ' υπογραφής Λόγον πάντων των χρόνων και των αιώνων και των εν χρόνω και αιώνι, περιοχή και πέρας», PO 90, 13, 12). Και, όπως λέει ο Άγιος Μάξιμος, στην εσχατολογική Πεντηκοστή, η οποία είναι πλήρωμα και τέλος, δηλαδή τελείωσις των πάντων, άρα και του χρόνου και του χώρου, όλα αυτά, ως φυσικοί περιορισμοί, θα παρέλθουν και ο άνθρωπος θα απελευθερωθεί από αυτά τα δεσμά και, εν Χριστώ αναστάντι και εν Αγίω Πνεύματι, θα τα έχει υπερβεί με την «αεικίνητο στάση» και την «στάσιμο αεικινησία». «Πεντηκοστή εστί ως απαρχή και τέλος των όντων και Λόγος ω τα πάντα φύσει ανέστηκεν... Μυστήριον Πεντηκοστής, η προς τον Λόγον κατά της θείας πρόνοιας επί(π)νοιαν της φύσεως ένωσις, καθ' ην ουδεμία το παράπαν εστί χρόνου και γενέσεως έμφασις» (Άγιος Μάξιμος, PO 90, 1368-9).

Η στάση φανερώνει χώρο: «στο χώρο στέκομαι ή κινούμαι». Στο χωρίο αυτό, φανερώνει χρόνο. Η αποφατική έκφραση του Αγίου Μάξιμου, μάλιστα δε η διπλή αποφατική έκφραση, δείχνει ό'τι η ζώσα εμπειρία του Ζώντος Θεού κάνει τον άνθρωπο, με την χάρη του Θεού, όχι μόνο να μην δεσμεύεται πια από τον χώρο και τον χρόνο, αλλά και αυτά να σώζονται εν Χριστώ δια του ανθρώπου.

Ο διάβολος, το κακό, η αμαρτία, ο θάνατος με την συμμετοχή της ανθρωπινής θελήσεως, μας εγκλωβίζουν στον χώρο και τον χρόνο. Και μη νομίζουμε ότι ο κόσμος αυτός, όπως είναι τώρα, δεν φέρει τις επιπτώσεις της πτώσεως του ανθρώπου. Η πείρα, π.χ., του Αποστόλου Παύλου στο Η' κεφάλαιο της Προς Ρωμαίους και του Αγίου Συμεών του Νέου Θεολόγου δείχνει ότι ο κόσμος θα ήταν αλλιώτικος, αν ο Θεός δεν επέτρεπε να πέσουν επάνω του όλες οι συνέπειες της πτώσεως του ανθρώπου, ο οποίος χάλασε τις σχέσεις του με τον Θεό. Αλλά ο Θεός υπέταξε και την κτίση στην φθορά (Ρωμ. 8, 20-22) και βλέπουμε όλη την ώρα την φθορά, και στη φύση και σε μας. Νομίζω, οι γιατροί το ξέρουν, ότι από την γέννηση ήδη αρχίζει η φθορά μέσα μας. Αλλά ταυτόχρονα περιμένουμε να επανασυνδεθούμε με τον Θεό, και ο Θεός περιμένει να αναδειχθούν οι υιοί του Θεού (Ρωμ. 8, 19), για να πάρουν και όλα

τα δημιουργήματα ζωή, γιατί και αυτά είναι δημιουργημένα για την ζωή και την αφθαρσία.

Έτσι, ρεαλιστικά, τοποθετούμαι ως Ορθόδοξος χριστιανός, ως άνθρωπος, ως επίσκοπος: Να ζω στον χρόνο και στον χώρο, υπακούοντας στο θέλημα του Θεού, αλλά και χωρίς να παραδέχομαι τον χώρο και τον χρόνο ως την τελική πατρίδα μου, ως τον οίκο μου. Είμαι στον οίκο του Πατέρα μου, αλλά θέλω πρωτίστως τον Πατερά και όχι τον οίκο του και τα πλούτη του μόνον. Ξοδεύω τα υπάρχοντα μου, και έχω δικαίωμα να τα ξοδέψω, αλλά, πολλές φορές, ξοδεύω και τον εαυτό μου και αλλοτριώνομαι (όπως διαβάζουμε στο Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο 15, 12-14' 17-24). Όταν συνέρχομαι, «εις εαυτόν ελθών ο άσωτος υιός» —και ποιος δεν είναι από μας· λίγο πολύ αυτή είναι η ιστορία όλων μας— και είμαι εγώ, τότε βλέπω ότι ο πατέρας ήδη έρχεται να με συναντήσει. Και όχι μόνον αυτό, άλλα και σε εκείνα πού ξόδευα ο Θεός ήταν παρών με τις ενέργειες Του, με τους νόμους Του, με την πρόνοια και αγάπη Του. Έτσι και ο κόσμος, ο χώρος και ο χρόνος, είναι έργο της αγάπης Του, άλλα δεν πρέπει να υποκαταστήσουν αυτά την αγάπη Του. Γι' αυτό φοβάμαι ότι η επιστήμη συχνά ξεχνάει τον άνθρωπο και μεταβαίνοντας στο Σύμπαν, στην μικροφυσική ή την μακροφυσική, μεταβαίνοντας στους νόμους, στην ύλη, στην ενέργεια και δεν ξέρω σε τι ακόμη, τότε ο άνθρωπος αδικείται και εύκολα απανθρωπίζεται.

Αυτό διαπιστώνω στα έργα του Stephen Hawking. Όταν τα διάβαζα, περισσότερο τον ζούσα ως έναν πονεμένο άνθρωπο —και ο πόνος μαρτυρεί ότι υπάρχουμε— παρά ως έναν επιστήμονα. Είναι πολύ συμπαθητικό πρόσωπο, όχι μόνο πού είναι σακάτης —κι εγώ τώρα μισοσακάτης είμαι και του μοιάζω— αλλά γιατί είναι μια ψυχή δι-ψασμένη. Έχω επίγνωση των λόγων μου. Επειδή αυτός πού αρνιέται τον Θεό κάνει επίσης έναν αγώνα. Μπορώ, μάλιστα, να πω πώς και ο ίδιος αδικείται, και τον Θεό αδικεί. Είναι πάρα πολύ δυνατή η ελευθερία του ανθρώπου· δυνατή και οπλισμένη με δύναμη να αρνείται και τον Θεό. Αλλά, αν το κοιτάξει κανείς από μέσα, τον εαυτό του βασικά ζημιώνει ο άνθρωπος, τον εαυτό του οδηγεί στη σκλαβιά, και είναι η χειρότερη σκλαβιά πού μπορεί να γνωρίσουμε. Με τον Θεό, όμως, απελευθερωνόμαστε, με τον Ζώντα και Αληθινό Θεό, τον Θεό που φανερώθηκε και σαρκώθηκε, πού εισήλθε στην ιστορία, στον χωροχρόνο μας και στην σάρκα και στην ψυχή μας.

Στον εσωτερικό χώρο και χρόνο του ο άνθρωπος είναι δυνατόν, κι αυτό δεν είναι δική μου επινόηση, να κάνει ινδάλματα και είδωλα, να κάνει θεούς. Σημερινές εμπειρίες, πού μας έρχονται από την Ανατολή, από τις Ινδίες ή από την Αμερική, είναι πάρα πολύ μεγάλες και δυνατές, αλλά είναι και πολύ σατανικές. Και ο σατανάς μπορεί, και όλη την ώρα αυτό κάνει, να αντικαταστήσει μέσα μας τον Ζώντα και Αληθινό Θεό. Το θέμα είναι ότι ο Θεός δεν επιβάλλεται, διότι δεν είναι ολοκληρωτικός δ Θεός, αλλά είναι ο Θεός της ελευθερίας και της αγάπης. Η

Ορθοδοξία ομολογεί και πιστεύει και μιλάει για την «Θεαρχική ασθένεια», πού φάνηκε ήδη στην δημιουργία του κόσμου και του ανθρώπου, για να είναι η κτίση και ο άνθρωπος ελεύθερος, ελεύθερη να είναι και η πορεία μας προς Εκείνον, και να μπορεί να υπάρχει πραγματικά και να μεγαλώνει, να αυξάνεται μέσα μας η ελευθερία, να αναπτύσσεται και να εξελίσσεται η πραγματική εξ ελευθερίας αγάπη. Αλλιώς, ο Θεός θα ήταν ένας τύραννος πού μας κάνει ευτυχισμένους, χωρίς, όμως, εμείς να γινόμαστε μέτοχοι αυτής της ευτυχίας. Γι' αυτό λέει ο Άγιος Μάξιμος —και τελειώνω με αυτό, αν και κανείς μπορεί να πει ακόμη πάρα πολλά— ότι και η γνώση του κόσμου, του χωροχρόνου, χρήζει σταυρού και ταφής, για να γευθούμε μετά και την ανάσταση πού δίνει νόημα και πλήρωμα, για να δούμε και να ζήσουμε τον σκοπό για τον οποίο ο Θεός δημιούργησε τα πάντα.

Και βλέπουμε τον εαυτό μας και τον κόσμο μας, τον χωρόχρονο μας, μέσα στη μεγάλη του Θεού αγάπη, μέσα στον οίκο του Πατέρα μας, οίκο στον οποίο όμως ο Θεός είναι ο ένοικος. Και ο αληθινός χριστιανός είναι, κατά τον Αναστάσιο Σιναίτη, ο «οίκον έχων τον Θεόν ένοικον», δηλαδή ο ζωντανός οίκος του Θεού πού έχει ένοικον τον Θεόν. Με άλλα λόγια: ο άνθρωπος πρέπει να είναι ο χωρόχρονος του Θεού (= διαφανής και διαπερατός για τον Θεό), για να γίνει ο Θεός ο αιώνιος και άφθαρτος χωρόχρονος μας — η Χώρα των «ζώντων», πού είναι ένα από τα χαρακτηριστικά ονόματα του Χρίστου. Αυτή η περιχώρηση Θεού και ανθρώπου δεν είναι μόνο προσωπική, «ιδιωτική», είναι και λειτουργική, ευχαριστιακή πραγματικότητα, δηλαδή πραγματικότητα της Εκκλησίας ως Σώματος του Χρίστου και Κοινωνίας του Αγίου Πνεύματος (Β' Κορ. 13, 13). Διότι στην

εμπειρία της Εκκλησίας ο Χριστός είναι μοναδικό πρόσωπο, αλλά, ως Κεφαλή του σώματος των μελών του, είναι και «μυριοϋπόστατος», είναι η καρδιά, είναι το πρώτο μέλος της Εκκλησίας πού είναι η οικογένεια Του, είναι ο Μονογενής πού έγινε «Πρωτότοκος εν πολλοίς αδελφοίς» ('Ιω. 1, 18' Ρωμ. 8, 29). Αυτό είναι το μυστήριο της πίστεως μας πού το ζούμε όχι υποκειμενικά ή ιδιωτικά. Το ζούμε, επίσης, και ως ανθρώπινο γένος συνολικά σε ώρες δύσκολες και σε καταστάσεις οριακές. Και δεν το λέω αυτό τώρα, λόγω της δραματικής και οδυνηρής εμπειρίας πού πέρασαν οι συμπατριώτες μας (στην Σερβία) κι εγώ προσωπικά. Ότι, όμως, ζει ο άνθρωπος ειλικρινά, δεν το ζει ατομικά, το μοιράζεται.

Και ένα σχόλιο για το τέλος. Ένας φίλος μας Εβραίος, στο Βελιγράδι, γνήσιος Εβραίος αλλά και χριστιανός, όταν είχαμε συζητήσεις για τον κόσμο και για τον άνθρωπο και για το Big Bang, ξέρετε τι έλεγε; «Παιδιά, γιατί λέμε Big Bang την αρχή του σύμπαντος; Μόνο οι ωμοί, οι χοντροκομμένοι Αμερικανοί, θα μπορούσαν να το πουν έτσι. Εγώ το λέω Πρωτοψαλμωδία». Έλεγε επίσης ότι η σκοπιμότητα πού υπάρχει στην δημιουργία, στο Σύμπαν, δεν είναι σκοπιμότητα, αλλά είναι η αρχική ευσπλαχνία του Θεού προς τον άνθρωπο. Αυτή, λοιπόν, την σκοπιμότητα ονομάζει ευσπλαχνία του Θεού, και το Big Bang, Πρωτοψαλμωδία.

Ευχαριστούμε πού είχατε την υπομονή να με ακούσετε. Ήθελα απλώς να πω ότι ο χώρος και ο χρόνος είναι το σπίτι του Πατέρα μας και ότι η ζωή μας η ιστορική, η γήινη, η ενδοκοσμική, είναι δεσμά, αν δεν συνδεθούμε με τον Θεό, με την χάρι του Θεού, αν δεν αποκαταστήσουμε τη σχέση εκείνη πού διακόψαμε, ή πού την αφήσαμε να ασθενήσει, την σχέση της χάριτος του Αγίου Πνεύματος με την κτιστή φύση μας και την φύση του κόσμου μας. Έμειναν στην ψυχή μας και στο σώμα μας πάρα πολλές δυνάμεις. Κοιτάξτε πόσο δυναμισμό έχουν τα άτομα, τα μόρια, το Σύμπαν είναι ένας φοβερός δυναμισμός. Έχουμε μέσα μας φως, μεγάλες δυνάμεις, μεγάλες δίψες. Άλλα αν δεν συνδεθούμε με τον Ζώντα και Αληθινό Θεό, τον Χριστό, αδικούμε τον εαυτό μας και σίγουρα τον απανθρωπίζουμε και τον διαφθείρουμε. Και όταν θα πάμε μπροστά στον Θεό, η ευλογία θα είναι μεγάλη —αυτό είναι το Ευαγγέλιο, το ευχάριστο, σωτήριο μήνυμα—γιατί εκεί θα βρούμε δικό μας Άνθρωπο, τον Θεάνθρωπο Χριστό. Στις αγκάλες του Πατρός, θα είναι ο Υιός Του ο Αγαπητός, ο Θεός πού έγινε Άνθρωπος. Μεγάλη η ευσπλαχνία και η αγάπη και η φιλανθρωπία του Θεού!

(Πηγή: "Ζωηφόρος")